

9. Н.А. Баранов. Основы международной безопасности. Лекция 3. Политика национальной безопасности ведущих стран. – Электронный ресурс. – Режим доступа: <http://nicbar.ru/politology/study/kurs-osnovy-mezhdunarodnoj-bezopasnosti/217-lektsiya-3-politika-natsionalnoj-bezopasnosti-vedushchikh-stran>

10. Быков В.П., Дембовская О.А., Лебедев Е.М. Экономическая безопасность регионов и преодоление угроз в современных условиях / Электронный ресурс. – Режим доступа: http://science-bsea.narod.ru/2006/ekonom_2006/bykov_ekonom.htm

УДК 339.564

ТЕНДЕНЦІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНОЮ ЇЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

*Казакова Н. А., к.г.н., доцент (ХНУ ім. В.Н. Каразіна),
Булаєнко М. В., к.т.н., доцент (ХНУМГ імені О.М. Бекетова),
Широкоград Є. Е., аспірант (ХНУ ім. В.Н. Каразіна)*

Досліджено динаміку експорту України, проведено аналіз сучасного експортного потенціалу в державі. Визначено комплекс внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на український експорт, а також висвітлено основні його проблеми на сучасному етапі розвитку. Також з'ясовано домінуючі завдання у галузі фінансового сприяння експорту. Враховуючи сучасний стан української економіки та актуальність проблем розвитку зовнішньоторговельного потенціалу країни, розглянуто необхідність створення сприятливих умов для динамічного розвитку експорту на основі прогресивної зміни спеціалізації та підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, експорт, експортний потенціал, конкурентоспроможність, митне регулювання.

ТЕНДЕНЦИИ, ПЕРСПЕКТИВЫ И ПРОБЛЕМЫ РЕАЛИЗАЦИИ УКРАИНОЙ ЕЕ ЭКСПОРТНОГО ПОТЕНЦИАЛА

*Казакова Н. А., к.г.н., доцент (ХНУ им. В.Н. Каразина),
Булаенко М. В., к.т.н., доцент (ХНУГХ имени А.Н. Бекетова),
Широкоград Е. Э., аспирант (ХНУ им. В.Н. Каразина)*

Исследована динамика экспорта Украины, проведен анализ современного экспортного потенциала в государстве. Определен комплекс внутренних и внешних факторов, влияющих на украинский экспорт, а также освещены основные его проблемы на современном этапе развития. Также выяснены доминирующие задачи в области финансового содействия экспорту. Учитывая современное состояние украинской экономики и актуальность проблем развития внешнеторгового потенциала страны, рассмотрена необходимость создания благоприятных условий

для динамічного розвитку експорту на основі прогресивного змінення спеціалізації і підвищення конкурентоспособності національної економіки.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспорт, экспортный потенциал, конкурентоспособность, таможенное регулирование.

TRENDS, PROSPECTS AND PROBLEMS OF THE UKRAINIAN EXPORT POTENTIAL REALIZATION

Kazakova N. A., Candidate of Geographical Sciences, associate professor (V. N. Karazin Kharkiv national university),

Bulayenko M. V. (O.M. Beketov Kharkiv national university of Urban Economy), Shyrokorad Y. E., postgraduate (V. N. Karazin Kharkiv national university)

The dynamics of Ukrainian exports has been studied, the analysis of the current export potential in the state has been carried out. The complex of internal and external factors influencing the Ukrainian export is defined, and also its main problems are highlighted at the present stage of development. Also, the dominant tasks in the field of financial assistance to exports have been clarified. Take into account the current state of the Ukrainian economy and the urgency of the problems of developing the country's foreign trade potential, it was addressed the necessity for creating favorable conditions for the dynamic development of exports based on a progressive change in specialization and increasing the competitiveness of the national economy. Because the practice of business development shows that without effective management can not ensure the success of the country and its enterprises in competing for positions on the international markets

Keywords: foreign economic activity, export, export potential, competitiveness, customs regulation.

Постановка проблеми. Під впливом трансформаційних змін зовнішнього середовища вітчизняна економіка переживає період кризи. Стабілізація національної економіки та зростання її конкурентоспроможності прямопропорційно залежать від розвитку зовнішньоекономічної діяльності, зокрема стимулювання експорту товарів та налагодження співпраці зі стратегічними країнами-партнерами.

Сприяння підвищенню ефективності експортного потенціалу забезпечує зростання валютних надходжень, а його параметри мають вагомe значення для економічної безпеки країни. Тому розвиток експортоорієнтованих галузей економіки України є одним з пріоритетних завдань держави.

Лише за умови створення в країні експортного потенціалу різних сфер господарювання, характеристики яких мають визначатися в контексті основних тенденцій розвитку бізнес-середовища, його стратегічних переваг та національних інтересів. Саме експорт може виступити каталізатором для глобального майбутнього оздоровлення економіки України та переходу до фази активних структурних перетворень в напрямі побудови соціальноорієнтованої держави. За цих умов стимулювання розвитку експортного виробництва стає завданням державної політики. Практика розвитку бізнесу свідчить, що без ефективної системи управління неможливо забезпечити успіх країни та її підприємств у конкурентній боротьбі за позиції на міжнародних ринках.

Ефективна взаємодія вітчизняного сектору зі світовою економікою можлива

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблематиці зовнішньоекономічної діяльності та нарощування експортного потенціалу приділяли увагу багато вчених, серед яких О.О. Алімова, В. Б.Артеменко, В.Л. Дикань, Я.А.Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська, Л.С. Кутідзе, А.А. Мазаракі, С. М. Губенко, О. П. Мозгова, О. І. Кіреєв. [1-5, 7-10] та інші. Вони розглядають зовнішньоекономічну діяльність регіону через його міжнародні господарські та торговельні відносини. Водночас проблема оцінки зовнішньоекономічної діяльності регіонів дотепер перебуває у сфері наукового дослідження. Подальшого розвитку потребують обґрунтування механізму реалізації зовнішньоекономічної політики на регіональному рівні в умовах зростаючої глобалізації економічних процесів.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Важливість дослідження експортних можливостей зросла з переходом українських підприємств до ринкових відносин, коли обґрунтованість і продуманість зовнішньоекономічної політики є одним із визначальних факторів їх успішного розвитку. Для того, щоб Україна стала рівноправним членом міжнародних економічних відносин потрібно розробляти та реалізовувати заходи, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національних підприємств на світовому ринку.

Мета статті полягає у проведенні аналізу сучасного стану експортного потенціалу України, виявленні його тенденцій, перспектив та проблем реалізації, а також надання рекомендацій щодо формування механізму розвитку експортного потенціалу відповідно до умов розвитку глобалізації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалії сьогодення вказують на підстави для сподівання, що на базі ефективного використання експортного потенціалу в державі сформується міцний

виробничий сектор економіки, який досить пасивно проявляє себе на даному етапі розвитку економіки України. Конкурентоспроможність країни дедалі впевненіше входить у життя українських товаровиробників. Саме факт, що спостерігається деякий розвиток конкурентоспроможності країни, є заслугою показника чистого експорту.

За своєю суттю експортний потенціал країни – обсяг товарів і послуг, що можуть бути вироблені у країні, і можуть бути реалізовані з максимальною вигодою для цієї країни. Експортний потенціал є тісно пов'язаним з конкурентоспроможністю продукції, що призначена для реалізації на світовому ринку. Основою експортного потенціалу є ресурсно-сировинна база і стан економіки, які забезпечують науково-технологічний, промисловий, соціальний і культурний розвиток, що дозволяє досягти стійких темпів зростання експортного виробництва і високого рівня життя населення з врахуванням ринкових умов. З огляду на сучасний стан та наявні ресурси, ефективне формування соціально орієнтованої країни та її бізнесу можливе лише за умов визначення пріоритетних сфер діяльності, які слугуватимуть точками майбутнього економічного зростання [5].

Частка експорту у структурі ВВП України сьогодні становить понад 50%, тому від того, як саме складається картина зовнішньоекономічної діяльності її регіонів, залежить доля економіки держави загалом. Водночас відбуваються яскраві зміни в просторовій структурі експорту України, а саме переорієнтація експортного вектора її регіонів і зміна ринків збуту зі звичних на нові. Статистичні дані сьогодні відображають нову реальність зовнішньої торгівлі, яка формується в регіонах України.

Упродовж останніх двох років експортний потенціал України втрачає свої позиції. Багато іноземних компаній-контрагентів українського бізнесу з

Європи не стали укладати нові контракти, побоюючись поглиблення економічних проблем в Україні. Крім цього, розпочалося масштабне витіснення української продукції з російського ринку. Усе це призвело до падіння українського експорту до ЄС на 30%, до Росії – на 70% [6].

Основна проблема полягає в суттєвій зміні структури експорту регіонів, в якій відбувся зсув від товарів важкої промисловості в бік продовольчих продуктів починаючи з 2014 р. Відтак, продовольчі товари стали найважливішою статтею українського експорту, а зниження частки важкої промисловості у його структурі відбулося з 52,3% до приблизно 50%. Втрата регіонами свого експортного потенціалу, як і гальмування темпів українського експорту до країн ЄС, нині є особливо актуальною проблемою на тлі закриття російського ринку. Водночас регіони України потребуватимуть також імпорту для підвищення їх конкурентоспроможності та збільшення обсягів експорту у майбутньому [3,5].

Значний вплив на український експорт справляє саме комплекс внутрішніх чинників. Серед цих чинників, які мають гострий проблемний характер, можна виділити такі:

- недосконалість норм українського законодавства у сфері управління здійсненням і розвитком експортної діяльності, порівняно з нормами, що прийняті у міжнародній практиці;
- низька конкурентоспроможність вітчизняної промислової продукції;
- важкий фінансовий стан більшості підприємств обробної промисловості та конверсійних виробництв, що практично унеможлиблює інвестування у перспективні, орієнтовані на експорт проекти за рахунок внутрішніх ресурсів;
- штучне стримування курсу гривні в рамках «валютного коридору» звужує можливості використання курсового фактора з метою просування експорту;

- недостатній розвиток вітчизняних систем сертифікації і контролю якості експортної продукції на фоні значного посилення вимог до споживчих і екологічних характеристик;

- випереджаюче зростання цін на продукцію та послуги природних монополій, порівняно зі збільшенням цін на вироби обробної промисловості та продукцію агропромислового комплексу;

- недостатність спеціальних знань і досвіду роботи у сфері експорту у більшості українських підприємств, а також недостатня координованість їх діяльності на зовнішніх ринках [1, 2, 5].

Також одним із важливих напрямів підтримки експорту, особливо товарів з високим ступенем оброблення, є використання важелів податкового регулювання. У процесі вдосконалення чинної податкової системи України в напрямку посилення її стимулятивного впливу на вітчизняних виробників доцільно вивчити та апробувати можливі форми податкового заохочення експортерів для внесення відповідних коректив у чинні законодавчі акти.

Крім перманентної «податкової проблеми» економіки існує ряд інших основних проблем сучасного розвитку українського експорту, серед яких можна виділити такі:

- сировинний характер і вузька спеціалізація значної частини експорту. Простежується тенденція щодо імпорту готової продукції, яка містить сировину вітчизняного походження. Наприклад, Україна має позитивне сальдо торгівлі шкірсировиною та від'ємне сальдо за статтею готових виробів зі шкіри;

- недостатній рівень інвестування в модернізацію експортоорієнтованих виробництв та гостра нестача новітніх технологій. Основним джерелом фінансування витрат на інновації залишаються власні кошти підприємств за вираженої тенденції скорочення обсягів іноземного інвестування в цій сфері;

- наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами;

- неконкурентоспроможність продукції через високий рівень ресурсо- та енерговитратності вітчизняних виробництв [1,9].

Враховуючи сучасний стан української економіки і актуальність проблем розвитку зовнішньоторговельного потенціалу країни, а також те, що недосконалість існуючої фінансової підтримки експортерів, зокрема низька дієздатність систем державного експортного кредитування і страхування, є одними з основних причин формування негативного сальдо зовнішньоторговельного балансу, доміантними завданнями в галузі фінансового сприяння експорту мають стати такі:

- удосконалення нормативно-правової бази, яка має чітко затвердити головні напрями підтримки національних виробників;

- фінансування програм та пріоритетних проєктів розвитку стратегічних експортоорієнтованих підприємств;

- надання кредитно-страхової підтримки та податкових пільг підприємствам-виробникам високотехнологічної та інноваційної продукції, яка експортується;

- надання державою гарантійних зобов'язань щодо кредитних ресурсів, які залучаються уповноваженими банками для забезпечення обіговими коштами виробництв і організацій, орієнтованих на експорт своєї продукції;

- страхування експортних кредитів від комерційних та політичних ризиків для забезпечення захисту експортерів;

- надання зв'язаних кредитів країнам-імпортерам вітчизняної продукції;

- впровадження системи добровільного страхування експортних кредитів у разі неплатоспроможності покупця через форс-мажорні обставини,

зростання втрат від коливань валютного курсу, відмови іноземного покупця від продукції тощо.

Одним з ефективних механізмів пришвидшення переходу до високотехнологічних виробництв може стати запровадження кластеризації економіки в Україні, тобто виділення певних територій розвитку високотехнологічного виробництва. Вважаємо, що кластеризація надає поштовх виробничо-територіальному і соціально-економічному аспектам розвитку регіонів на основі використання всіх внутрішніх можливостей. Адже кластери є більш ефективними порівняно з окремими підприємствами, навіть такими, які мають значний виробничо-технічний потенціал [1,8].

Слід зазначити, що динамічні кластерні програми діють як у сфері новітніх технологій, так і у сфері традиційних галузей виробництва у Німеччині, Італії, Іспанії, Великобританії, Данії. Тому вважаємо, що кластеризація економіки повинна запроваджуватись і в Україні, адже вона сприяє ефективнішому використанню природно-ресурсного потенціалу регіонів, що забезпечує сталий соціально-економічний розвиток країни. При цьому основним методом формування регіональних кластерних структур повинно бути не спонтанне їх виникнення, а чітка та взаємоузгоджена керованість цим процесом з боку центральних і регіональних органів державного управління [4,10].

Висновок. Розвиток експортного потенціалу України визначається сукупністю економічних, політичних, соціальних, правових та міжнародних чинників, а також наявними природно-кліматичні умовами, географічним становищем та іншими факторами. Крім того, для розширення експортного потенціалу країни необхідно, на думку авторів, є розробка стратегічних планів у цьому напрямі. Реалізація цих планів можлива за рахунок упровадження

запропонованого авторами механізму формування експортного потенціалу, який передбачає систему заходів у таких напрямках: нормативно-правовому, інноваційному та науково-технологічному, фінансово-економічному та організаційному. Від того, наскільки оперативно й ефективно буде реалізовано запропоновану систему заходів та практичних дій, передбачених розробленим механізмом, залежить швидкість адаптації економіки до нових умов господарювання, формування та розширення їх експортного потенціалу, а також зростання економіки України в цілому. Україні варто взяти до уваги досвід багатьох країн, які визнані як експортоорієнтовані і які створили успішні структури багато років тому. Саме їхній досвід можна перейняти. Серед таких країн, наприклад, Німеччина, Австрія і Данія в Європі, Південна Корея в Азії, Мексика в Америці та ін. Звичайно, не все, що працює у них, працюватиме у нас, але успішні підходи, наприклад, Литви або Канади, цілком можна брати за основу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алімова О. О. Експортний потенціал України: проблеми та перспективи реалізації / О. О. Алімова // Наукові праці Чорноморського державного університету ім. П. Могили. – 2009. – Т. 64, № 51. – С. 53-59.
2. Артеменко В. Індикатори стійкого соціально-економічного розвитку регіонів / В. Артеменко // Регіональна економіка. – 2016. – № 2. – С. 90–97.
3. Дикань В.Л. Основи логістичної інтеграції при формуванні логістичних систем через утворення територіально-промислового кластера [Текст] / В.Л. Дикань// Міжнародний техніко-економічний журнал «Українські залізниці», липень 2014. -№9(15). - С.23-26.
4. Дикань В.Л. Реанимирование економіки України [Текст] / В.Л. Дикань// Вісник економіки транспорту і промисловості. Збір. наук. праць. – Харків: УкрДАЗТ, 2014. - № 45. – С. 11-17.
5. Економіка України після кризи: орієнтири стратегічних реформ / Жаліло Я. А., Покришка Д. С., Белінська Я. В. [та ін.]; відп. ред. Я. А. Жаліло. – К.: НІСД, 2010.
6. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Кутідзе Л. С. Експортний потенціал регіону: сутність, діагностика, механізми реалізації / Л. С. Кутідзе : монографія, 2011. – Запоріжжя : Вид-во ЗНУ. – 318 с.
8. Мазаракі А. А. Управління експортним потенціалом України: монографія / А.А. Мазаракі та ін., 2007. – К. : Вид-во КНТЕУ. – 210 с.
9. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://edclub.com.ua/analityka/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayinsvitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1>
10. Посібник для внутрішніх аудиторів банківських установ України [Текст] / С. М. Губенко, О. П. Мозгова ; ред. О. І. Кіреєв. - Х. : Штріх, 2000. - 360 с.